

Chorální rukopisy v hudebním oddělení Národní knihovny ČR

Rukopisy určené pro využití při liturgii a obsahující zápisy chorálních skladeb tvoří svým počtem 25 jednotek ve sbírce rukopisů hudebního oddělení Národní knihovny ČR nevelkou, ale zajímavou skupinu. Do hudebního oddělení se dostaly různými cestami – buď jako součást větších celků, obsahujících různorodý materiál shodné provenience, nebo přímým nákupem jednotlivých vzácných a pozoruhodných exemplářů od soukromých osob nebo z antikvariátu. Rukopisy pocházejí z nejrůznějších historických období – nejstarší pergamenový fragment graduálu je ze 14. století, nejmladší rukopis (resp. rozmnožený rukopis) pochází z roku 1947. Nejužší vztah k ostatním hudebním rukopisům sbírky v hudebním oddělení mají liturgické rukopisy, které patřily chrámovým kůrům a do Národní knihovny se dostaly

jako součást větších, postupně narůstajících celků jednotné provenience.

Chorální kodexy a jejich fragmenty z doby do začátku 17. století tvoří nejstarší část rukopisné sbírky hudebního oddělení NK. Fragment graduálu ze 14. století (sign. 59 R 4015) o pouhých pěti pergamenových foliích obsahuje repertoár mší od svátku sv. Jana Evangelisty do Mládtek a pro několik nedělí po sv. Duchu. Z 15. století (z doby před rokem 1492) je rukopis (sign. 59 R 5131) obsahující jednak officia, jednak hymny a části mešního propria pro vybrané svátky liturgického roku (se zřejmou preferencí svatých dominikánského řádu).

Z první poloviny 16. století pochází tzv. Speciálník Pražský (sign. 59 R 5116), ve kterém chorální kompozice tvoří značnou část repertoáru (vedle vícehlasých kompozic mešního ordinaria a jednohlasých i vícehlasých písní). Je tu zapsáno větší množství částí chorálního mešního ordinaria (i tropovaných) a antifony officia.

Následuje velmi zajímavý, bohužel značně porušený latinsko-český rukopis (sign. 59 R 5133) z doby před rokem 1574, obsahující především repertoár graduálu, ale doplňovaný pro jednotlivé svátky i částmi officia a latinskými i českými písněmi. Český text mají i v něm zapsané lamentace.

Ze 17. století pochází cisterciácký antifonář (sign. 59 R 4553), patrně nikoli českého původu (soudě podle neobvyklého filigránu). Dalším rukopisem z téhož století je drobná rukopisná knížka (sign. 59 r 477) z augustiniánského prostředí, sestávající ze dvou hlavních částí. První část začíná několikastránkovým výkladem o teorii a provozovací praxi gregoriánského chorálu, za kterým následují systematicky uspořádané žalmové tóny, hymnář, intonace pro zpěv Gloria a Credo a mariánské antifony – jde tedy o jakousi učebnici chorálního zpěvu s přehledně sestavenými ukázkami repertoáru. Druhá část, datovaná rokem 1690 a připisovaná augustiniánům, je nadepsána jako *responsoriale*, ale obsahuje různorodý repertoár. V závěru rukopisu jsou dvěma dalšími písaři provedeny dva větší přípisy (liturgie za zemřelého a na Velký pátek).

Poměrně početnou skupinu rukopisů z 18. století zahrnuje rukopis (sign. 59 R 5098), psaný roku 1704. Na deskách nese nápis „Graduale dominicale“, ale ve skutečnosti obsahuje chorální mše pro neděle i svátky řazené podle jejich místa v běhu církevního roku – tedy s promíšenými cykly „de tempore“ a „de sanctis“. Z poloviny téhož století (1746) pochází další kodex, bohatě iluminovaný antifonář s hymnářem, sepsaný pro opata cisterciáckého kláštera v Oseku (sign. 59 R 5129).

Většinou z 18. století také pochází zvláštní skupina rukopisů, obsahující zápisy chorálních pašijí. Nejde už o rukopisné kodexy, ale vlastně o party určené pro hlavního zpěváka pašijí, popř. i party pro ostatní zúčastněné. Příkladem jsou dva rukopisy z 18. století se zápisem českých pašijí na Velký pátek a Květnou neděli, které patří do sbírky rodu Strachotů (sign. 59 R 3926, 59 R 3927). V kontextu ostatního repertoáru strachotovské sbírky nám umožňují nahlédnout a případně i zrekonstruovat, jak vypadala hudební stránka velikonoční liturgie v konkrétním místě – Panenském Týnci.

Podobnou dvojicí rukopisů navzájem shodné provenience jsou další české pašije, datované rokem 1754 (sign. 59 R 4556 a 59 R 4557), z majetku Bedřicha Nejedlého.¹⁾ U těch však už bohužel nemáme materiál, který by umožnil posoudit jejich zapojení do hudebně-liturgického provozu v konkrétním místě.

Rukopisem obdobného stáří a obsahu, obsahujícím jak velkopáteční pašije, tak i pašije na Květnou neděli, je svazek z roku 1754 psaný Jiříkem Drahorádem²⁾ (sign. 59 R 4847), s několika pamětními zápisy osobního rázu.

Některé z dosud zmíněných pašijí jsou navíc opatřeny pozdějšími hudebními přípisy, revizemi a doplňky z doby až do druhé poloviny 19. století. Tím poskytují zajímavý obraz vývoje interpretační tradice českých chorálních pašijí v poměrně dlouhém časovém úseku.

Relativně nejmladší doklad této tradice (s vloženými party, které zřejmě svědčí o zapojení ženského hlasu do interpretace sóly) je pak rukopis písaře Franze Wedrala³⁾ z roku 1846 (sign. 59 R 4977). Drobnými doplňky k problematice chorálu pro velikonoční liturgii jsou dále jednak rukopis ze Staré Vody (sign. 59 r 453) se zápisy procesních zpěvů na Květnou neděli z doby okolo roku 1800 a jednak fragment pašijí podle sv. Matouše, vložený do staršího rukopisu, zmíněného výše (sign. 59 R 5131).

Pašije jsou začleněny i do některých rukopisů typu *ceremoniale* – tedy popisů obřadů pro různé liturgické příležitosti během církevního roku. Konkrétně jde o rukopis, psaný roku 1825 písařem Janem Křitelem Mazlem (sign. 59 R 5087), a rukopis psaný roku 1799 pro majitele, jistého Weitulu (sign. 59 R 1829). Druhý z nich obsahuje nejen pašije podle sv. Matouše na Květnou neděli a sv. Jana na Velký pátek – jako je tomu v případě většiny výše zmíněných rukopisů ostatních –, ale i pašije pro další dny Svatého týdne, totiž podle sv. Marka na úterý a podle sv. Lukáše na středu po Květné neděli. Oba posledně zmíněné rukopisy zaznamenávají liturgii, ve které se latina střídá s češtinou a pašije zde patří mezi části provozované česky. Je škoda, že jediný rukopis typu *ceremoniale*, psaný zřejmě v německém prostředí (59 R 1490 z roku 1790), pašije nezahrnuje.

Kromě zápisů pašijí tyto ceremoniály zachycují v různém rozsahu obřady liturgického roku: rukopis Jana Křitele Mazla (sign. 59 R 5087) z roku 1825 obsahuje český popis obřadů (s latinskými liturgickými texty) od svátku Tří králů do Bílé soboty. Kromě výše zmíněných českých pašijí jsou tu v českém jazyce i písně. Podobně je koncipován i druhý ceremoniál (sign. 59 R 1829), začíná ovšem už matutinem Narození Páně a po liturgii Bílé soboty zařazuje ještě několik písní.

Další tři rukopisy z 18. století obsahují speciální repertoár pro určité období liturgického roku nebo pro konkrétní příležitost.

Prvním z nich je rorátník z roku 1785, psaný Josefem Padrem z Hradce Králové patrně v evangelickém prostředí (sign. 59 R 5130).

Druhým je rukopis z roku 1736, zachycující liturgii za zemřelé (sign. 59 R 2735). Sepsán byl zřejmě v Poděbradech a používal se delší dobu v obci Dobrovice v litoměřické diecézi. Kromě vlastního zápisu dobového chorálního repertoáru je zajímavý i velmi obsažnými přípisy především na obou předešlých. Jsou v něm pamětní zápisy o biskupských vizitacích v letech 1803 (biskup Václav Leopold Chlumčanský⁴⁾ a 1816 (biskup Josef František Hurdálek⁵⁾. Slavnostní bohoslužby při těchto příležitostech provozované jsou tu podrobně popsány a hudební repertoár, zmiňovaný v přípisech, odpovídá z velké části zápisům uvnitř rukopisu. Dalším cenným přínosem pro poznání hudebního repertoáru regionálního hudebního centra je rejstřík k soupisu hudebnin na zadní straně obálky tohoto rukopisu, který mj. uvádí i instrumentální „Symphonie“ a „Parthie“ (partity) vhodné pro různé slav-

nosti a „hudební povyražení“ („pro festivitibus variisque distractionibus musicis“).

Třetí z této skupiny rukopisů z 18. století (sign. 59 R 2736) obsahuje liturgické zpěvy pro dobu vánoční, a to jednak chorální, ale i jednotlivé vokální a instrumentální hlasy zřejmě figurálních skladeb. Chorál se zde vyskytuje jen ve třech antifonách a v *Benedicamus Domino*. (K tomuto rukopisu patrně ještě patřily nejméně dva další – pro varhanní doprovod a pro choralisty, které se bohužel nedochovaly.)

Nejmladší skupina rukopisů pochází až na malou výjimku z benediktinských klášterů. Pozoruhodné jsou dva obsahově i formou velmi podobné procesionály, které si pro svoji potřebu opsali dva mniši z kláštera v Břevnově v letech 1859 (Kristián Riedl – sign. 59 r 302) a 1892 (P. Alban – sign. 59 r 484).

Z dvacátého století pochází drobný rukopis (sign. 59 R 2710), do kterého byla roku 1921 Sigismundem Bouškou velmi ozdobně přepsána chorální preface na svátek sv. Václava, a dále rozmnožený rukopis graduálu z benediktinského kláštera v Praze Na Slovanech (sign. 59 r 473). Druhý z nich je zajímavý jednak vlastnickým přípisem (P. Jeroným⁶⁾, jednak tím, že ve shodě se zaměřením kláštera obsahuje chorál s melodií totožnou s dobovou praxí katolické církve, ale s textem přeloženým do církevní slovanštiny.

Chorální rukopisy v hudebním oddělení Národní knihovny ČR tvoří svým počtem 25 knihovních jednotek jen nepatrnou část zdejší rukopisné sbírky (celkem cca 5500 jednotek). Jsou však pozoruhodným doplňkem sbírky rukopisů podobného charakteru, která je uchovávána v oddělení rukopisů a vzácných tisků Národní knihovny.⁷⁾ Aby mohly být rukopisy uložené v hudebním oddělení odbornou veřejností skutečně využívány, zasloužily by si podrobnější zpracování nejlépe formou katalogu ať už knižního, nebo elektronického.

Poznámky:

- 1) Jméno tohoto majitele je uvedeno na otisku razítka na několika místech v zmiňovaných rukopisech. Nic bližšího o jeho osobě se nepodařilo zjistit.
- 2) Jiřík Drahorád se podepsal jako písař na předsádce rukopisu. Žádné bližší údaje o něm se nepodařilo zjistit.
- 3) Zmíněn v titulním textu rukopisu.
- 4) Žil v letech 1749–1829, biskupem v Litoměřicích v letech 1802–1815.
- 5) Biskupem v Litoměřicích v letech 1815–1823.
- 6) P. Jeroným Karel Wenzel OSB (1904–1986), od r. 1945 převor v klášteře benediktinů v Praze na Slovanech. Písařem rukopisu byl patrně pozdější převor, P. Cyril Stavěl (zemř. 1990). Za tyto informace děkuji řeholnímu bratru kláštera Na Slovanech, Jeronýmu Kučerovi OSB.
- 7) TRUHLÁŘ, Josef. *Catalogus codicum manu scriptorum latinorum qui in C. R. Bibliotheca publica atque universitatis Pragensis asservantur I–II*. Pragae, 1905–1906.
TRUHLÁŘ, Josef. *Katalog českých rukopisů c. k. veřejné a universitní knihovny pražské*. Praha, 1906.

SVOBODOVÁ, Milada. *Katalog českých a slovenských rukopisů sign. XVII získaných Národní (Universitní) knihovnou po vydání Truhlářova katalogu z roku 1906.* Praha, 1996.

URBÁNKOVÁ, Emma. Přírůstky rukopisného oddělení Universitní knihovny od vydání tištěných katalogů. *Knihovna*, 1957, s. 41–64.

PLOCEK, Václav. *Catalogus codicum notis musicis instructorum, qui in Bibliotheca publica rei publicae Bohemicae Socialisticae in Bibliotheca universitatis Pragensis servantur I–II.* Praeae, 1973.

WOHLMANN, Bernhard. Verzeichniss der Handschriften in der Bibliothek des Stiftes Ossegg. In *Xenia Bernardina*, Bd. 2. Wien, 1891, s. 115–164.

Jana Vozková
Národní knihovna ČR
Jana.Vozkova@nkp.cz

